

1959

–

GERRIT RIETVELD

–

Voor zijn gehele oeuvre in zoverre hij hierin heeft bijgedragen tot de verwezenlijking van de synthese tussen ruimte en kleur.

Rietveld is een ideale keuze voor de eerste Sikkensprijs. Het is een keuze als manifest, waarmee maat en gewicht van de prijs zijn gekoppeld. Het is tevens een programmatische keuze, een gebaar naar het inspirerend verleden als uitgangspunt voor nieuwe idealen. Bewondering voor De Stijl is in die jaren nog niet een algemeen en internationaal aanvaard verschijnsel zoals tegenwoordig, maar de belangstelling voor deze avant-garde beweging bestaat wel in specialistische kring. Dat blijkt onder meer uit enkele tentoonstellingen en recente studies: in 1951 wijdt het Stedelijk Museum in Amsterdam een overzichtstentoonstelling aan De Stijl en het jaar daarop wordt deze herhaald in het Museum Of Modern Art in New York. In 1956 publiceert Hans Jaffé, adjunct-directeur van het Stedelijk Museum en later hoogleraar Kunstgeschiedenis aan de Universiteit van Amsterdam, zijn monografie over De Stijl; in 1958 promoveert de kunsthistoricus Theodore Brown op een studie over de meubels van Rietveld. De visionaire kracht van deze avant-garde – per definitie een randverschijnsel in zijn eigen tijd – wordt dus serieus genomen.

Rietvelds verantwoording bij het aanvaarden van de eerste Sikkensprijs 1959:

De toewijzing van de eerste Sikkens Prijs aan mij was een grote verrassing. Natuurlijk heb ik hierbij gedacht: 'Er zijn tegenwoordig veel kleurenadviseurs, die veel royaler met kleur omspringen dan ik; ik gebruik er maar weinig.' Maar misschien heeft hier meegeteld de lijfspreuk van onze Amerikaanse collega Mies van der Rohe: 'Less is more'. In ieder geval, ik heb de prijs in dank aanvaard en ook tegelijk geweten wat ik er mee denk te doen en d.i. een kleurenstudie voortzetten, die ik bijna een halve eeuw geleden begon. Dit was toen voornamelijk voor eigen gebruik. Ik zal nu trachten het zo ver te brengen, dat alles nauwkeurig genoteerd kan worden voor meer algemene toepassing en, naar ik hoop, in het belang van de kleur in de architectuur.

Na de eerste wereldoorlog was er een ontwaken van eigentijdse kunst, die nauw verband hield met de opkomende industrialisatie. Het imiteren van stijlen of overblijfselen van stijlen uit vorige perioden was verfoeilijk, doch de nieuwe vorm was er nog niet. Alle din

gen die men maakte, waren en bleven erfelijk belast. Zelfs onze grote voorganger Berlage, aan wie we veel te danken hadden, kwam niet los van de vroeg Europese bouwstijlen.

Een klein groepje kunstenaars, later verenigd in 'De Stijl'-beweging, besloot voorlopig met de aller primairste kleuren en vormen te gaan werken. Ik voor mij vond het noodzakelijk (om ooit uit de invloed van de vakkundig beoefende bouwmethoden te komen met hun tot sleur geworden vormen-overflow) tot de aller eenvoudigste, liefst madrinaal uit te voeren constructies terug te gaan, en wat het zichtbare betreft tot de wetten van het zien zelf. Dat betekent de beleving van het zichtbare vanuit de meest primaire gewaarwordingen te leren kennen.

Alles wat op het gebied van zien en kleuren te lezen was, werd gelezen, waarbij de onenigheid van Goethe en Newton, het verschil der zeven spectrumkleuren (golflengten met kleurverschijnselen) en de drie voor het kleurgevoelige oog erkende enkelvoudige kleurgewaarwordingen, moeilijke punten waren. Het meest heb ik in die tijd gehad aan een klein boekje van Schopenhauer 'Das Sehen und die Farbe', waarin hij o.a. zegt: 'Farbe ist die qualitative Teilung der Tätigkeit der Retina'. Al dit zoeken naar het meest elementaire in de zichtbare waarneming bracht me op een bepaald moment in een toestand, die ik niet licht zal vergeten, omdat ze me als het ware de geboorte van het licht en ruimte toonde.

Ik bevond me voor een donkere eindeloosheid, achter me wist ik een sterke lichtbron die echter niet de geringste schemering kon veroorzaken in die oneindigheid. Het bleef een muur van duisternis, totdat langzaam enige reflecties zich begonnen te onderscheiden van enige drijvende stoffelijkheden. Het teruggekaatste licht deed me de ruimte plotseling ervaren en de begrenzingen der ruimte maakten het licht zichtbaar. Ruimte en licht werden tegelijkertijd geboren. Synthese van licht en ruimte en in principe van kleur en architectuur. Dit visioen is steeds de achtergrond van het visuele in mijn werk geweest. Praktisch berust het op begrenzing, waardoor voor ons evenzeer begrensd waarnemingsvermogen ons eigen menselijk werkelijkheidsbeeld ontstaat. Hoe duidelijker deze werkelijkheid wordt bepaald, des te verheugender is de beleving ervan.

Deze duidelijkheid is voor mij meer dan zogenaamde volledigheid. Volledigheid in kleurexpressie bijvoorbeeld is kleurloos (wit). Architectuur is ruimtelijk een bepaalde greep. Een greep die niet

boeiend genoeg is, kan alleen verbeterd worden door een nieuwe greep. Volledigheid vervaagt de ruimte.

Ik wil deze prijs besteden om dergelijke en vele andere overwegingen over ruimte en kleur vast te leggen, zodat ze met de ideeën van anderen vergeleken kunnen worden, naar ik hoop tot verheldering van het begrip van lichtreflecties in de architectuur. Ik dank de initiatiefnemers van de instelling van deze prijs zeer voor hun groot gebaar, waarmee ze tevens bewijzen dat behalve de bestendigheid van kleurstof ook de onbestendigheid van kleurgewaarwording voor hen waarde heeft en ik dank de leden van de Nederlandse Kunststichting voor de wijze waarop ze hun voorkeur formuleerden.

Rietveld
17 juni 1960